

18. kép Taliándörögd, Inkler-ház, istálló felújítása
– „hildes” diákok, középen Hellenpárt György és Józsa Tamás

építész vállalta magára a képzés zárását és a szakmai munka értékelését.

Az utóbbi években egy új területen próbáltuk ki magunkat. Közvetlen gyakorlati tevékenységként, folyamatos műemlékvédelmi irányítás mellett *Hellenpárt György* építészmérnök, gyakorlati oktatás vezető szakmai vezetésével. Taliándörögden évről évre az Inkler-ház műemlékistállóján dolgozunk (18. kép). A hagyomá-

nyos téglaburkolat készítésével biztosítottuk a kiállítások és konferenciák helyszínét.

Nagy öröm, hatalmas megtiszteltetés, hogy elsőként kaphattuk meg a Vargha László Népi Építészeti Ifjúsági Díjat. Ez nemcsak munkánk elismerését jelenti, hanem ösztönző az iskola alkotó közössége számára, hogy folyamatosan keressük azokat a lehetőségeket, ahol a középiskolás diákokkal a figyelmet a népi építészetre irányíthatjuk.

A VARGHA LÁSZLÓ NÉPI ÉPÍTÉSZETI DÍJ 2020. ÉVI KITÜNTETTJEINEK KÖSZÖNTÉSE: ÉLETMŰDÍJAS FILEP ANTAL, ILLETVE IFJÚSÁGI DÍJAS A SZABÓ LÁSZLÓ VEZETTE NÉPI ÉPÍTÉSZETI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖR AZ YBL KARON (VALAMINT SOM-OLYGÁS A NÉPI ÉPÍTÉSZET SZEREPÉRŐL A MODERN VILÁGBAN)

Nagy Dénes

Az MTA VEAB Népi Építészeti Munkabizottság és az öt-kontinensen működő Nemzetközi Szimmetria Társaság elnöke. Matematikus, filológus, tudomány- és technikatörténész, díszdoktora a Lembergi Műegyetem Építészkarának. Hosszabb ideig oktatott és kutatott amerikai, ausztrál és Japán egyetemeken. Több mint 200 írása jelent meg 10 nyelven; szerzőtársai között Makkai László történész és Wigner Jenő Nobel-díjas fizikus is szerepel. Számos tudományos kitüntetést kapott (Magyarország, Erdély, Japán, Argentína, Irán).
E-mail: snagydenes@gmail.com

GREETINGS TO THE WINNERS OF THE LASZLÓ VARGHA PRIZE IN FOLK ARCHITECTURE OF 2020: LIFE ACHIEVEMENT AWARD – ANTAL FILEP, YOUTH PRIZE – LÁSZLÓ SZABÓ WITH THE YBL FACULTY'S SCIENTIFIC STUDENT ASSOCIATION IN FOLK ARCHITECTURE (AND SOM-ETHING ABOUT THE ROLE OF FOLK ARCHITECTURE IN THE MODERN WORLD)

This paper introduces the winners of the László Vargha Prize in Folk Architecture of 2020. The Life Achievement Award went to Antal Filep (b. 1936) an ethnographer and the former chair of the Department of Ethnography, University of Pécs. Antal Filep, who had Transylvanian roots, graduated from the Faculty of Humanities, Eötvös Loránd University, being a pupil of István Tálasi, but he also attended László Vargha's lectures at the Technical University of Budapest. Later he worked as a museologist in Győr, then as museum-director in Sárospatak. In 1967 he was appointed as the scientific secretary of the Ethnographic Research Group (later institute) of HAS in Budapest. He defended his doctoral thesis on the morphological investigation of dwellings in the Little Hungarian Plain (Kisalföld) region in 1969; its extended version was later published as a book. Later in 1991, he was invited to the University of Pécs, where he taught many courses, including folk architecture and settlement-ethnography for 15 years. Antal Filep's appreciation is well-represented by the book dedicated to him by his former pupils.

The Youth Prize was given to the Ybl Faculty's Scientific Student Association in Folk Architecture led by László Szabó, which duty was later taken over by his colleagues. László Szabó (b. 1939) graduated as an architect from the Technical University of Budapest in 1965. After working at design offices, he joined the Ybl College (now, Ybl Miklós Faculty of Architecture and Civil Engineering, Óbuda University). Considering the early traditions in this institution between 1918-25, when Ernő Foerk led his students to villages in order to study and to survey the houses, László Szabó, together with two of his colleagues, initiated the foundation of a Scientific Student Association in Folk Architecture in 1976. Szabó himself led this association in the next 25 years, including the Summer camps. They visited not only sites in Hungary, but also in neighboring countries in the Carpathian (Pannonian) Basin, where Hungarian ethnic minorities live. The 25-year history of the student association and the related Summer camps, as well as the later works by the former pupils, are well-documented in a book written by Szabó and an exhibition catalog edited by him, respectively. The Student Association still works with the help of new leaders.

Finally, we also discuss the question that whether it is possible to design a building that radiates the spirit of folk architecture. Szabó responds positively to this in a new book, and his first example is the Hajj Terminal at Jeddah Airport designed by SOM (Skidmore, Owings & Merrill), which has a structure similar to the nomadic shepherds' tent camp. Interestingly, the SOM had two Hungarian-born members: László Miskolczy, László Vargha's former co-author, and Robert Diamant, one of the general partners. The latter explicitly emphasized the role of traditions in the case of tasks such as the Hajj Terminal. This gives special importance to folk architecture in the modern era.

1. kép Filep Antal, a Vargha László Népi Építészeti Életműdíj 2020. évi Életműdíj kitüntetettje

A tavalyi évhez hasonlóan idén is novemberben hirdettük ki a Vargha László népi építészeti díj nyerteseit. Sajnos a járvány miatt arra nem kerülhetett sor, hogy a kuratórium 2020. október 25-én Vargha László születésnapján vagy azokban a napokban valóban összeüljön, de végül meg lehetett oldani ezt a problémát elektronikus körlevelek segítségével.

Három civilszervezet, amely ezzel a területtel foglalkozik – nevezetesen az MTA VEAB Népi Építészeti Munkabizottsága, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Népi Építészeti Szakbizottsága és a Teleki László Alapítvány Népi Építészeti Programja – illetve a szentendrei Skanzen és a budapesti Műegyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszék képviselőiből, nagyrészt vezetőiből álló kuratórium a következő döntést hozta a 2020. évi díjakról:

- a Vargha László Népi Építészeti Életműdíjat Filep Antal néprajzkutatónak,
- a Vargha László Népi Építészeti Ifjúsági Díjat a Szabó László építész vezette Ybl Miklós

Építéstudományi Kar Népi Építészeti Tudományos Diákkörének (NTDK) ítélte.

Az egész világ működését átíró járvány helyzet miatt a díjátadó rendezvényt elhalasztottuk, de a személyes jelenlét ünnepélyes hangulatára szükség van, s erre valamikor 2021-ben sort kerít a kuratórium. E helyen most a díjazottakat nem a szokásos laudáció kissé merev keretei szerint mutatjuk be, hanem részben informálisan, hiszen sokoldalú személyiségük is erre ösztönöz.

FILEP ANTAL BEMUTATÁSA ÉS KÖSZÖNTÉSE

Filep Antal Szentesen született 1936-ban, de ehhez az adathoz azonnal hozzá kell tennünk, hogy a családi gyökerek mindkét ágon Erdélybe vezetnek (1. kép). Apai dédapja, Filep Elek háromszéki székely családból származott, és Kriza János *Vadrózsák* gyűjteményébe adott jeles anyagot. Ő fedezte fel, amikor Déván élt, Lozsád magyar nyelvszigetét, és készítette az első néprajzi leírást erről a községről. Anyai ágon a család eredetileg felvidéki volt, és a kemény vashoz, majd a lágy költészethez is kötődött. A Reményik családról van szó, és itt a vaskereskedő ősökre és Reményik Sándorra, a két világháború közötti erdélyi líra kiemelkedő költőjére utalunk. Az erdélyi vas-szállítások miatt a Reményik család egyik része gyakran járt Kolozsvárra és végül ott telepedett le. Ezen családi háttér folytán a fiatal Filep Antal érdeklődése kiterjedt a Kárpát-medence nagy részére. A szentesi gimnáziumi évek alatt ehhez a néprajz is társult a helyi múzeum jövőtárból, amit kiegészített, az előző hasonlóan maradványra, a vasszorgalom és a szigorú erkölcs, illetve a lírai személyiség, amely nyitott volt a tudomány és művészet számos területére. Ugyanakkor a muzeológia világát is belülről láthatta és el is kötelezte magát ilyen irányban. Már Szentesen megismerhette az oda látogató László Gyula régészt, aki később Budapesten bemutatta őt a néprajzkutató Tálasi Istvánnak. Sajnálatos, hogy Tálasi később igyekeztek háttérbe szorítani, pedig ő iskolateremtő személyiség volt, aki a diákokat azonnal bevonta a terepmunkába és a kutatásokba. Filep Antal a budapesti Bölcsészkaron Tálasi István tanítványa lett, majd két szerencsés véletlen folytán, igen korán megismerhette a Műegyetemen oktató Vargha Lászlót is. Egy budapesti antikváriumban kezébe került Miskolczy László és Vargha László *A Nagykunság vidék népének építészete* című 1943-ban megjelent könyve és ez nagy hatást tett rá. Mivel az építész

2. kép Örvideki tanulmányi kiránduláson az Erdődyek kastélyánál, Vöröskövár (A)

Miskolczy 1956-ban kivándorolt az Egyesült Államokba, ahol érdekes módon a modern építészet egyik meghatározó irodája, a Skidmore, Owings & Merrill (SOM) munkatársaként dolgozott 1974-ben bekövetkezett halágig, Filep Antal nyilván nem alakíthatott ki vele szakmai kapcsolatot. Az eredetileg néprajzos végzettségű Vargha Lászlót azonban már 1955 decemberében személyesen is megismerhette, mert a Bölcsészkaron megkérték, hogy kézbesítsen neki egy levelet. Vele a szorosabb kapcsolat akkor kezdődött, amikor a Kisalföld népi építészetéről kellett dolgozatot írjon, és átment a Műegyetemre Vargha László óráit meghallgatni. Maga Tálasi István is támogatta, hogy a hallgatói átjár-

4. kép Dokumentáló kiszállás egy áttelepített favázas lakóház udvarán, 1997

3. kép Terepbejárás után pécsi etnográfus hallgatókkal a Kárász pusztai vasuti megállóban. Okorág, 1999

janak a Műegyetemre Vargha László óráira, aki részletesen tárgyalt népművészeti kérdéseket is. Így lett Filep Antal tiszteletbeli műegyetemista. Vargha László a népi építészetet interdiszciplináris keretekben kutatta és oktatta, összekötve a néprajzot és az építészetet. Ennek része volt a hagyományos néprajzi terepmunka mellett, az épületek felmérése és a műszaki adatok pontos rögzítése, amelyet rajzok és fényképek egészítették ki, gyakran levéltári anyaggal bővítve. Ehhez a munkához csatlakozott Filep Antal, aki természetesen részt vett a Műegyetem nyári felméréő táboraiiban is. A tanítványi kapcsolat később barátsággá alakult, amely Vargha László élete végéig tartott.

5. kép Egy újraindított családi gazdálkodás telkének fényképi dokumentálása. Nyalka, 1999

6. kép Terepbejárás Diósvizsló szőlőhegyén, 1997

Az egyetem elvégzése után 1959-től muzeológusként dolgozott Győrben, majd 1961-től múzeumigazgató lett Sárospatakon. Nyilván vonzotta a „pataki szellem”, de az is, hogy ott szolgálati lakást is tudtak biztosítani az immár családos igazgatónak. Balassa Ivántól vette át a múzeumi stafétabotot, de egyúttal a sárospataki Rákóczi-vár felújításának feladatait is. A következő munkahelye, ahol végre nem kellett épületek felújításával, csak a helyi szellem megújításával foglalkoznia, az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának tudományos titkári állása volt 1967-től. Közben nem feledkezett meg a korábbi kutatási témájáról sem. A kislétföldi lakóház morfológiai vizsgálata, amely téma először vezette a Műegyetemre, lett a bölcsészdoktori értekezésének a tárgya, s ezt sikeresen védte meg 1969-ben. Szerencsére ez a munka ma már könnyen hozzáférhető, mert a szentendrei Skanzen úgy döntött 2006-ban

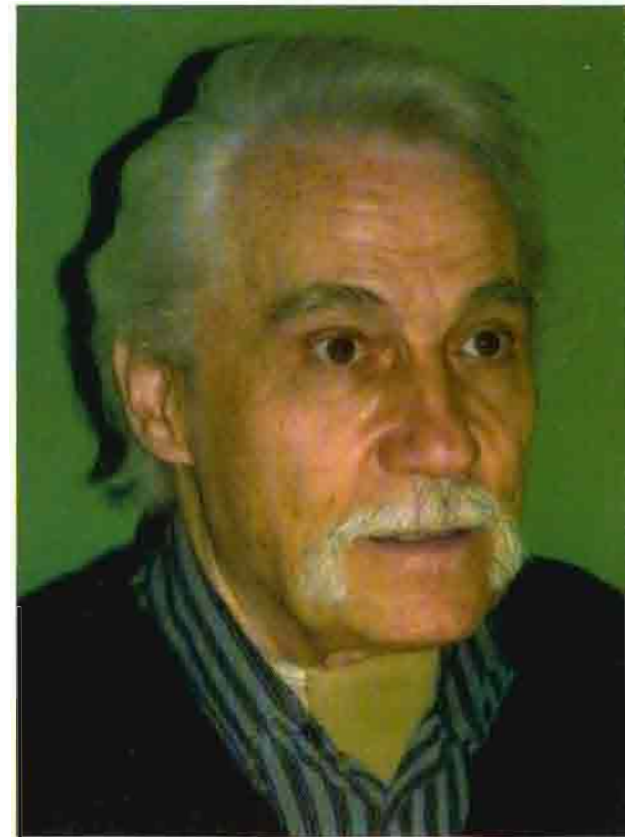
7. kép Máté Gábor és Varga Szabolcs (egykori hallgatói) társaságában a pélmonostori magyar tájházban, 2010

– a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatóságával együtt, – hogy az évkönyveinek sorozatában megjelenteti Filep Antal disszertációját (*Ház és Ember* 19). Ez egy közel 200 oldalas kötet, több mint 300 képpel, ahol Filep Antal arról is gondoskodott, hogy a témához kapcsolódó újabb bibliográfiával kiegészítse az anyagot. Filep Antal sokak által forgatott munkája *A magyar nép táji-történeti tagolódása* című könyv, amelyet Kósa Lászlóval közösen írt (Akadémia, Budapest, 1978). A kötet gondosan mutatja a szerzők monogramjával, hogy melyikük írta az egyes fejezeteket, s itt azonnal feltűnik a furcsaság: a kiadó, avagy bizonyos „felsőbb körök” gondosan vigyáztak arra, hogy ne az erdélyi kötődésekkel rendelkező Filep Antal írja az erdélyi tájegységekkel foglalkozó fejezeteket. Fontos itt szólnunk

Csegezi Sándorról, aki 1977-ben megemlékezett Kós Károly haláláról és Kelemen Lajos születésének 100. évfordulójáról a *Néprajzi Hírek* című folyóiratban. A szerző maga Filep Antal volt álnéven, és a román titkosszolgálat, amelyik mindenkit figyelt, aki Erdéllyel foglalkozott, kutathatott Csegezi Sándor után. Közben Filep Antal nyugodtan dolgozhatott. Filep Antal jelentős munkát végzett a háttérben az öt-kötetes *Magyar Néprajzi Lexikon* megjelenése érdekében (Akadémia, Budapest, 1977-1982), ahol ő írta többek között a „népi építkezés” címszót, amely utalásokkal elvezet számos más fogalomhoz. Összesen 359 szócikk fűződik a nevéhez. 1989-ben visszatérhetett Győrbe múzeumigazgató-helyettként, de hamarosan az egyetemi oktatás szólította a Pécsi Egyetemre, ahol 1991-ben néprajz szakos képzés indult. Az új Néprajz Tanszéken, melyet 1992-95 között tanszékvezetőként irányított, 15 évig oktatott több tantárgyat, köztük a népi építészetet, illetve a településnéprajzot, továbbá bevezette a korábban említett Tálasi-féle oktatási elveket (2-6. kép). Több más egyetemen is oktatott meghívott előadóként, az Eötvös Loránd Tudományegyetemtől a Károli Gáspár Református Egyetemig. Tapasztalataira és hatalmas lexikális tudására mindig is szükség volt. Kell-e egy kutatónak és oktatónak nagyobb elismerés, mint az, hogy a kollégái kiadjanak egy részben neki szentelt könyvet *Párbeszéd a hagyománnyal, A néprajzi kutatás jelene és múltja* címmel (L'Harmattan, Budapest, 2011, 299-446). Pár évvel később pedig a volt diákjai jelentettek meg egy több, mint 500 oldalas könyvet a következő címmel: „*Örökségünk a tér és az idő*”, *Tanitványi tisztelgés Filep Antalnak* (Pécsi Tudományegyetem, Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Pécs, 2014) (7. kép). Filep Antal napjainkban is vasszorgalommal dolgozik és sorra jelennek meg az újabb tanulmányai. Ehhez további erőt és egészséget kívánunk.

A SZABÓ LÁSZLÓ VEZETTE NÉPI ÉPÍTÉSZETI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖR (NTDK) BEMUTATÁSA ÉS KÖSZÖNTÉSE

Szabó László Budapesten született 1939-ben. (8. kép). A Műegyetemen végezte a felsőfokú tanulmányait, ahol 1965-ben okleveles építészmérnökként végzett, később itt műemlékvédelmi szakmérnöki végzettséget is szerzett 1982-ben. A tervezési munkákba először a Fővárosi Villamosvasút Magasépítési Osztályán kapcsolódott be

8. kép A Szabó László vezette Népi Építészeti Tudományos Diákkör a Vargha László Népi Építészeti Díj 2020. évi ifjúsági díjasa

1965-68 között, majd a KÖZTI (Középülettervező Vállalat) tervezőjeként dolgozott 1968-71 között. Szabó László életében a nagy változás 1971-ben történt, amikor az „Ybl” oktatója lett. Ez a nagy múltú oktatási intézmény talán a névváltozások országos rekordját is tartja, hiszen 1879-ben Középipartanodaként született, 1898-tól mint a Budapesti Magyar Királyi Állami Felső Építő Ipariskola működött tovább, 1950-től építőipari technikum, később felsőfokú technikum, 1972-től főiskola, 1991-től műszaki főiskola, majd 2001-től a Szent István Egyetem műszaki főiskolai kara, később építéstudományi kara, 2020 augusztusától pedig az Óbudai Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Kara lett a jogutódja. Fontos tudnunk, hogy az építőmesteri vizsgát 1884-től 1949-ig csak itt lehetett letenni, ami fel-

9. kép A népi építéset tanulmányozása, NTKD-sok Pityerszeren, 1978

tétele volt annak, hogy valaki kivitelezőként dolgozhasson, és a bizottság első elnöke maga Ybl Miklós volt. Így joggal viselte az intézmény az ő nevét, történetesen a technikai korszaktól kezdve. De ne gondoljuk, hogy a gyakori névváltozás sok költözést jelentett, mert 1901-től kezdve ugyanazon a helyen működnek, Budapesten a XIV. kerület, Thököly út 74. alatt.

Szabó László 1971-ben, tehát közvetlenül a főiskolává válás előtt lett az „Ybl” oktatója, majd hamarosan főiskolai docense. A műszaki doktori disszertációját népi építészeti témában védte meg 1985-ben, amit DLA mesterfokozat is követett 2004-ben, majd kinevezték főiskolai tanárnak 2006-ban. De térjünk vissza az 1970-as évek közepére, amikor Szabó László, Dobszai Károllyal és Szabó Józseffel közösen, megalapították a Népi Építészeti Tudományos Diákkört (NTDK). Tegyük hozzá, hogy voltak nagy elődök már a 20. század elején, közülük is ki kell emelnünk Foerk Ernőt – az iskola tanárát, majd igazgatóját – aki nyaranta felmérő táborokat szervezett a diákoknak, ahol 1918-25 között éppen a magyar népi építészettel foglalkoztak. Ezt a hagyományt elevenítette fel Szabó László és az ő vezetésével működött a Népi Építészeti Tudományos Diákkör 1976-tól kezdve (9. kép). A nyári felmérő táborokkal pedig bejárták a Kárpát-medencét, az erdélyi Gyergyószentmiklóstól (1994) a felvidéki Felsővályig (1998), a kárpátaljai Nagyberetgtől (1997) a vajdasági Kishegyesig (2000). (10-12. kép). Az első években a nyári táborokat Zala megyében szervezték, így Lentin, Nagykanizsán, Zalaegerszegen és Nagykapornakon (1976-

10. kép Rajzi felmérés, az építészeti dokumentálás alapja. Felsővály, 1998

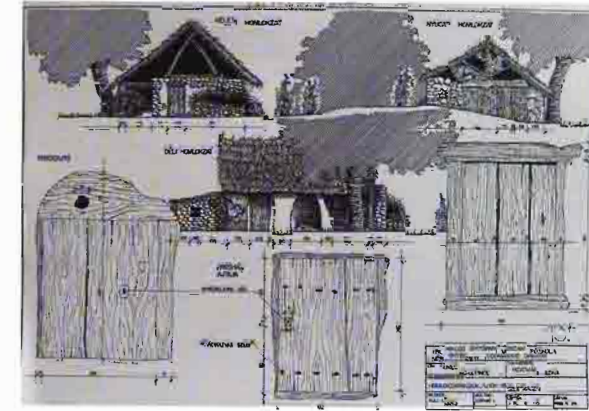
1979), majd jött az Alföld Nagykörössel (1981-1982) és a többi tájegység. Olyan év is volt, amikor a szentendrei Skanzenben dolgoztak a diákokkal (1996). Fontos kiemelnünk, hogy a cél nemcsak a felmérés volt, hanem – ahogy Szabó László megfogalmazta – kutatni, feldolgozni, megőrizni, és hasznosítani is kell a népi építészeti kultúrát, ezt „a nagyon mélyről jövő, erőteljes, ősi hangot” (13. kép). Ez a gondolatiság megjelent az írásaiban is, például cikksorozatot írt a hagyományaink szerepéről a tervezésben és tanulmányokat az energiatudatos építésről, és természetesen áthatotta az általa oktatott tantárgyakat, köztük a *Magyar műemlékvédelem*, a *Népi építészeti kultúra gyökerei* és a *Népi építészeti kultúra hasznosítása* címmel meghirdetett kurzusokat, ahonnan az érdeklődő diákok számára egyenes út vezetett a diákkörhöz és a nyári táborokhoz. Nyugodtan mondhatjuk, hogy Szabó László és az őt segítő kollégák hősies munkát végeztek a diákokkal együtt. Az eredményeket pedig előadások, tanulmányok és kiállítások formájában közkinccsá tették. Például 1978-ban a Főiskola épületében Vargha László nyitotta meg a kiállításukat. A későbbiekben Rados Jenőtől Csete Györgyig több neves építész mondta el gondolatait a kiállításokról. A diákkör munkájával foglalkozó írások nem csak szakmai lapokban jelentek meg, hanem több újság, köztük a határon túli *Hargita Népe*, a *Kárpáti Igaz Szó* és a felvidéki *Új Szó*, valamint televíziós műsorok is beszámoltak erről. Az intézmény neve és a feladatai változhattak, de egy „álló csillagként” végig ott volt a Népi Építészeti Tudományos Diák-

11. kép Közös megbeszélés műhelymunkában. Kishegyes, 2000

kör, sőt szinte fogalom is lett az NTKD. A nyári táborok híre sokféle eljutott; többször más egyetemek diákjai is bekérkeztek.

Szerencsére a diákkör tevékenysége és táborai jól dokumentáltak, mert a 25 éves jubileumra Szabó László megírta a történetét a következő címmel: *Népi építészeti gyökerek felmérése, kutatása diákjaimmal, 1976-2001* (Építésügyi Tájékoztatói Központ, Budapest, 2003) (14. kép). Itt a „gyökerek” szót nagyobb betűvel írták, mert szimbolikus jelentése is van. Az említett kötetnek lett folytatása 2013-ban, nevezetesen egy átfogó kiállítás, gazdagon illusztrált katalógussal „*Gyökerek és ágak*” címmel. Minden kiállítónak két tablója volt, illetve két oldala a kiadványban: az elsőt az NTKD kertében készült rajzaik szerepeltek, vagyis a gyökerek, a másikon pedig az azóta született szakmai eredményeik, azaz az ágak. További fontos lépés volt, hogy 2018-ban a Terc Kiadó megjelentette Szabó László *Műemlék, műemlékvédelem, építészet* című könyvét, ahol egyes fejezeteket Markó Balázs, Nagy Gergely, Sebestyén József és Szabó László által oktatott műemlékvédelmi tantárgyat, amely ugyan az alcíme szerint csak, „áttekintő vázlatos összefoglalás”, de ez így is több, mint 320 oldalt tölt meg. A kötet kitér a kortárs építészetre is, hiszen óhatatlanul felmerül az a kérdés is, hogy lehet-e olyan épület tervezni, amely sugározza a népi építészet szellemiségét. A könyvben szereplő első példa a szaúd-arábiai Dzsidda repülőterén a Haddzs terminál (Jeddah Airport Hajj Terminal), amelyet Skidmore, Owings & Merrill (SOM) tervezett, és

12. kép Felmérési rajzi tabló a sümegi 146. pincéről, 1989

a közölt fényképen azonnal felismerhetjük a sátorforma szerepét. Szabó László 2001-ig vezette a Népi Építészeti Tudományos Diákkört. Ezután két évig Reischl Gábor, majd egy évig Markó Balázs vette át a stafétatbotot, s utánuk Fülöp István következett, aki a napjainkban is vezeti a diákkört. Róla el kell mondanunk, hogy 1993-ban ő volt az NTKD diák-titkára. A Szabó László által vezetett diákkör tehát kiképezte a későbbi vezetőket is, s kívánjuk, hogy ez legyen így a jövőben is, mert ezt a munkát folytatni kell.

Szabó László, aki 2015-ben Professzor Emeritus címet kapott, diákok generációit vezetett el a népi építészeti gyökerekhez, és nem véletlen, hogy ennek a fának a törzséből sok szép ág is ki-nőtt. Ennél a hasonlatnál maradván, fontos látnunk, hogy nem csak ágak keletkeztek ezen a fán, hanem gyüek, virágok és magvak is, amelyek szétszóródtak és létrejött egy kisebb erdő. Feladatunk, hogy gyarapítsuk ezt az erdőt!

SOM-OLYGÁS A NÉPI ÉPÍTÉSZETRŐL A MODERN KORBAN

Az előzőekben kétszer is találkoztunk a SOM tervező irodával, amely Filep Antal és Szabó László kapcsán is szóba került. Ezt eredetileg két építész, Louis Skidmore és Nathaniel A. Owings alapította Chicagóban 1936-ban, de egy év múlva New Yorkban is nyitottak egy irodát, majd 1939-ben az építész-statis John O. Merrill is csatlakozott hozzájuk. A vezetékneveket nézve a SO-ból tehát SOM lett. Magyarul adott itt egy szójáték, hiszen tudjuk, hogy milyen fontos az

13. kép A népi építéssel ismerkedés nem csak felmérésen keresztül. Szentendre, 1996

életünkben a só, a húsos *som* (*Cornus mas*) pedig egy akár 7 méter magasra is megnövő cserje, amelynek tömör a fája, a vízben el is süllyed, és olyan kemény, mint egy szarv (*cornu*), ezért lándzsa (*cornus*) készítésére gyakran használták. A som cseresznye formájú gyümölcsének (angolul *Cornelian cherry*) különleges fanyar íze van és magas a C-vitamin tartalma. A SOM pedig számos különleges épületet és magas felhőkarcolót tervezett, köztük nemrég a lándzsa-szerűen az égbe dőő 828 méter magas Kalifa-tornyot, azaz a Burdzs Kalifát Dubajban. Korábban ők építettek New York belvárosában az első üveg-doboz felhőkarcolót, a Lever House-t (390 Park Avenue), amely 1952-ben készült el. Ennek az épületnek kívül csak függönyfala (*curtain-wall*) van, amely nem szerkezeti elem, hanem csak takar, s így jelentősen csökkentette az építési költségeket. A Lever House egyúttal elindította azt a folyamatot, akár tetszik ez nekünk mai szemmel, akár nem, hogy a nemzetközi stílus felhőkarcolói meghódították a környéket. Közben a SOM egy globális tervező vállalattá terebélyesedett, számos irodával az Egyesült Államokban, majd világhódító útra indult, s következett sorban és London, Hongkong, Sanghaj, Mumbai and Dubaj, ahol irodákat nyitottak.

Ohatatlanul felmerül a kérdés, hogy a magyar népi építéssel kutatója Miskolczy László, aki Vargha László szerzőtársa volt, Amerikában miért éppen a SOM irodát választotta és mivel foglalkozott itt. Tegyük hozzá, hogy Miskolczy építészeti tevékenysége számos területre kiterjedt, így az 1950-es évek elején ő lett az IPARTERV (Ipari

Építéstervező Vállalat) 1. számú Bánya- és Kohóipari Tervező Irodájának a vezetője, a következő munkahelye pedig a LAKÓTERV volt (Lakó- és Kommunális Épületeket Tervező Vállalat). A *Magyar Építőművészet* 1954/7-9. számában – amely tulajdonképpen egy népi építészeti különszám volt Károlyi Antal, Tóth János, Tóth Kálmán, Vargha László és mások tanulmányával – Miskolczy László arról írt, hogy a fahiány új helyzetet teremtett, és megszületett az első terv egy vasbeton földem- és tetőszerkezettel épülő falusi házra, amelynek a padlasterében is lakószobák vannak. Azt is felvetette, hogy nem gazdaságosabb-e lapostető kialakítása. Lakóházak és lakótelepek építésénél is előre gyártott vasbeton elemekből épített tetőszerkezetet alkalmazott, s ezért 1955-ben Kossuth-díjjal jutalmazták. Természetesen az 1956-os menekültek nem feltétlenül válogathattak, hogy hol kapjanak munkát, de Miskolczy kétségtelenül az egyik leghíresebb tervező vállalkozáshoz került, ahol már ekkor csapatmunkában dolgozott számos építész, statikus, épületgépész, kertészmérnök és más szakember.

Felmerül az a kérdés is, hogy Miskolczynek lehetett-e szerepe abban, hogy a dzsiddai Haddzs terminál tervezésében láthatjuk a népi építészeti szellemiségét, ahogy ez utóbbira Szabó László felhívta a figyelmet. Az épület szerkezete nomád pásztorok egymás mellett felállított sátrait idézi, de gondolhatunk egy nyitott karavánszerájra is. Mint a terminál neve is mutatja, a repülőter gyakran a mekkai zarándoklatra (haddzs) érkező tömegeket fogadja, s láthatunk olyan képeket, ahol az emberek azonnal leterítik a szőnyegeket a földre és szinte sátoroznak a további út előtt. A SOM részéről a bangladesi-amerikai építész Fazlur Rahman Khan volt a vezető tervező 1974-80 között, s ebben Miskolczy nem vehetett már részt, hiszen 1974-ben meghalt. Nagyon drámai, hogy röviddel a terminál átadása után Khan, aki a cső-szerű felhőkarcoló építész atyja is volt, 52 évesen meghalt szívrohamban éppen Dzsiddában. Khan, aki széleskörűen érdeklődött a művészetek iránt, valószínűleg nem a magyar pásztorok sátrára gondolt, amelyről esetleg az osztrák feleségétől vagy Miskolczytól hallhatott, hanem a sivatagi beduinokéra. Nemrég Mezős Tamás foglalkozott Miskolczy magyarországi tevékenységével, s ugyanakkor felhívta a figyelmet, hogy az építész Amerikában élő lányai az édesapjuk mappában összegyűjtött hagyatékát a budapesti Építészeti Múzeumnak adományozták, de ennek a feldolgozása még nem történt meg. (Lásd Mezős Tamás: Három Kossuth-dijas bajai épí-

14. kép Szabó László Gyergyóújfalun, 1994

tész, *Építés-Építészettudomány*, 48 (2020), 1-2. sz.; a másik két építész Major Máté és Hajnóczi Gyula, s mindhárman ugyanabba a gimnáziumba jártak, majd a Műegyetemen tanultak). Ne feledjük azonban, hogy az építkezés idején a SOM egyik társtulajdonosa a magyar származású Diamant Róbert volt. Itt közel harminc emberre kell gondolnunk, akik között maga Khan is ott volt. Diamant 1982-ben előadást tartott a Műegyetemen, ahol korábban ő is tanult, és kiemelte, hogy a SOM a harmadik világban figyelembe veszi a tradicionális adottságokat, s példaként éppen a Haddzs terminált említette. Diamant azt is segítette, hogy Bonta János készülő könyve a SOM-

ról további anyagokkal bővüljön (*Skidmore, Owings & Merrill*, Akadémia, Budapest, 1982). Ez a SOM-olygásunk oka, hiszen a népi építészeti valóban segíthette a modern szerkezetek tervezését, s e gondolatson keresztül Vargha Lászlóval, Filep Antallal és a Szabó László vezette Ybl-ös Népi Építészeti Tudományos Diákkörrel ilyen messzire jutottunk.

A népi építészettel a múlt gyökereit nézzük, de az is cél, hogy ezzel az ősi tudással egy valóban szebb világot építsünk, a gyökerekből a törzsön keresztül a lombkorona ágai erősödjenek, a leveleken túl a virágok és termések vigyék tovább ezt az örökséget.